

УДК 614.8:631.3

РОЛЬ ОХОРОНИ ПРАЦІ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

***О.В. Войналович, кандидат технічних наук, доцент
В.П. Голод, асистент
Відокремлений підрозділ НУБіП України
«Бережанський агротехнічний інститут»***

Показано, що питання охорони праці пов'язані з проблемами забезпечення життя і здоров'я працівників села, їх соціального захисту. Окреслено ряд актуальних працезохоронних завдань у рамках соціально-економічного розвитку сільських територій.

Охорона праці, ризик травмування, професійні захворювання, причини виробничих травм.

Постановка проблеми. У сільському господарстві, як ні у жодній іншій галузі економіки України, проблеми охорони праці найбільш дотичні до сфери забезпечення життя і здоров'я працівників села, їх соціального захисту. Ця теза є актуальною з огляду на створення на селі в останні десятиріччя потужного сектору дрібнотоварного сільськогосподарського виробництва фермерів та особистих селянських господарств, які використовують (або ні) найману працю. Нині роботи в сільськогосподарському підприємстві та на присадибній ділянці не можна розділити за часом їх виконання чи застосування засобів виробництва (мобільних сільськогосподарських машин, ручного механізованого та електрифікованого інструменту тощо) [1].

Сільськогосподарське виробництво нині залишається однією з найбільш травмонебезпечних галузей економіки України. Рівень смертельного травматизму в АПК поступається лише вугільній галузі. У 2011 р. серед

інших професій у галузі найбільше нещасних випадків зі смертельним наслідком сталося з механізаторами – загинуло 24 працівники (на 5 осіб більше ніж у 2010 р.) та водіями – минулого року смертельні травми отримали 14 осіб. Разом із тим суттєво покращити стан охорони праці в сільському господарстві можливо лише з поліпшенням соціально-економічної ситуації у сільській місцевості.

Механізовані виробничі процеси із застосуванням високоенергетичної сільськогосподарської техніки потрібно розглядати як виконання робіт за небезпечних умов, адже часто механізатор залишається наодинці з агрегатом, що є джерелом багатьох небезпек, може у будь-який момент спровокувати працівника на виконання дій, які не відповідають нормативам безпеки праці [2, 3]. Навіть робота на сучасній вітчизняній або іноземній сільськогосподарській техніці може призвести до аварійних ситуацій та травмування працівників через конструкційні (щодо безпеки та надійності) недоліки, організаційні прорахунки керівників господарств у виконанні технологічних процесів, низький рівень навчання та засвоєння працівниками безпечних методів роботи [4].

Слід зазначити, що охорона праці в сільськогосподарському виробництві має виконувати і соціальну функцію. Поза межами реалізації задекларованих принципів державної політики в галузі охорони праці залишаються на селі підлітки, жінки та інваліди. Низький рівень заробітної платні батьків змушує підлітків шукати роботу, а керівники господарств і фермери не переймаються забезпеченням їм умов праці хоча б у межах чинного законодавства. Трудову діяльність дітей, як правило, належним чином не оформляють, а отже їхня праця є соціально незахищеною. Не дотримується і періодичність медичних оглядів механізаторів, тваринників і зварювальників, відсутній професійний добір та контроль за тривалістю робочого дня цих категорій працівників [5].

Мета дослідження – аналіз причин високого рівня травматизму в сільськогосподарському виробництві на тлі загальних проблем соціально-економічного розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу. У процесі дослідження ставилося завдання з'ясувати об'єктивні та суб'єктивні причини незадовільного стану охорони праці на селі, адже ризик виконання робіт та умов праці в АПК не є такими загрозливими, як, наприклад, у вугільній галузі. Разом із тим слід зазначити, що сільськогосподарському виробництву характерна низка особливостей, що суттєво впливають на рівень забезпечення нормативних умов праці на виробничих процесах і знижують дієвість контролю безпеки праці з боку відповідних керівних осіб сільськогосподарських підприємств.

З року в рік статистика виробничого травматизму свідчить про практично монотонне зниження кількості нещасних випадків у сільськогосподарському виробництві. Щороку менше реєструють нещасних випадків із важкими, середніми та легкими наслідками. Але залишається нез'ясованим чи ці позитивні тенденції пов'язані з підвищенням ефективності працезахоронної роботи, чи є результатом приховування виробничих

травм без важких наслідків. Адже реальних передумов для зниження виробничих ризиків у сільськогосподарському виробництві немає.

Серед професій сільськогосподарського виробництва найнебезпечнішою залишається професія механізатора (тракториста-машиніста), адже ресурс наявного в Україні машинно-тракторного парку, здебільшого сформованого ще за часів колгоспів і радгоспів, за багатьма оцінками технічного стану майже вичерпаний. Ця оцінка стосується не стільки великих сільськогосподарських підприємств, що інколи мають можливість залучати нову, наприклад придбану за умов лізингу, іноземну техніку, а більшості орендних чи фермерських господарств, що продовжують експлуатувати сільськогосподарські машини, виготовлені 15-20 років тому і більше [6]. Парк сільськогосподарської техніки України фізично і морально застарів; ступінь зношення машин і механізмів, що пояснюється їх роботою за високих рівнів перевантаження протягом тривалого періоду, досягає 90-95 %; техніку, як правило, не ремонтують у спеціалізованих майстернях, а тому під час ремонту не відновлюють елементи, що визначають безпеку сільськогосподарського агрегату. Зокрема, середній період експлуатації тракторів в Україні вже перевищив 20 рік (згідно з ТУ ресурс тракторів – 8-10 років), що становить реальну загрозу травмування механізаторів. І якщо наявні у деталях мобільних сільськогосподарських машин пошкодження часто не є причинами нещасних випадків з важкими наслідками, то необхідність виконання ремонтних робіт у польових умовах часто призводить до травмування, адже техніку в полі ремонтують у стислі терміни ненавчені працівники, як правило, з порушенням норм охорони праці.

Нові форм господарювання на селі, суттєве зменшення чисельності сільського населення, переселення молоді до міст, занедбання соціальної сфери у сільській місцевості висувують нові вимоги до професійної підготовки працівників, зокрема й до сільських механізаторів, щодо охорони праці. Потрібно враховувати зміни виробничого ризику, якщо виконують роботи на агрегатах після тривалих термінів експлуатації, у разі недотримання нормативів безпеки праці та ін.

Важливим для сільськогосподарського виробництва є відстеження соціально-гігієнічних умов праці та стану здоров'я працівників АПК [7]. Щодо забезпечення нормативних умов праці за критеріями важкості виконання робіт і відсутності засобів колективного та індивідуального захисту жителі села, то вони є чи не найменш захищеними у державі. Статистика профзахворювань за останні роки свідчить: із загальної кількості працівників, які щороку набувають статус професійно хворих, лише близько піввідсотка є працівниками сільськогосподарського виробництва. Тобто лише одному-двома працівникам села у рік на всю область вдається підтвердити статус професійно хворого й оформити належну пенсію. Ці показники не можна визнати такими, що об'єктивно характеризують здоров'я сільських працівників з огляду на кількість шкідливих і небезпечних чинників виробничого довкілля у сільському господарстві. Втрачають здоров'я механізатори на тракторах і комбайнах застарілих конструкцій, доярки та інші тваринники,

переміщаючи великі вантажі, зварювальники, яких не забезпечують респіраторами, та інші категорії працівників. Із різних причин, зокрема через обтяженість додатково власним господарством, вони не мають змоги своєчасно звернутися за належною медичною допомогою.

Профілактика професійних захворювань в АПК неможлива без розгортання системи сільської медичної допомоги для раннього виявлення професійних захворювань працівників аграрного сектору економіки. Міністерство аграрної політики та продовольства України, галузева служба охорони праці мають сприяти наданню соціально-медичної допомоги в сільській місцевості (мобільні діагностичні комплекси, профілактичні огляди на місцях та ін.).

Це підтверджує тезу, що проблема комплексного оцінювання ризику травмування на виробництві з урахуванням ймовірності нещасного випадку та тяжкості його наслідків для сільського господарства є достатньо актуальною. Система управління охороною праці в АПК має базуватися на впровадженні дієвих механізмів для зниження до прийняттого рівня професійних ризиків.

Нині відсутні показники ризику для основних технологічних процесів сільського господарства, зокрема під час виконання механізованих робіт, не розроблено класифікатори сільськогосподарських професій за критеріями ризику травмування та професійної захворюваності. У роботах, присвячених аналізу небезпечних ситуацій на виробничих процесах сільського господарства із застосуванням машин і механізмів, не враховано технічний стан агрегатів та його зміни протягом терміну експлуатації. Здебільшого у розроблених моделях нещасних випадків в АПК використовують ймовірності помилкових дій працівників, які важко коректно визначити.

Протягом останніх двох років у Міністерстві аграрної політики та продовольства України сталися суттєві структурні зміни, що організаційно вплинули на забезпечення галузевого нагляду і контролю з охорони праці у сільському господарстві. Створено Державну інспекцію сільського господарства, діяльність якої координує профільне міністерство. Завданням є реалізація державної політики щодо нагляду і контролю в АПК, оптимізація роботи контрольно-інспекційних органів. Зокрема передбачено тісну взаємодію в організації контролю і нагляду в двох напрямках: працезахоронного та технічного (щодо експлуатації і технічного стану тракторів, самохідних сільськогосподарських машин та ін.)

Нині в АПК виділяють такі рівні управління охороною праці: Міністерство аграрної політики і продовольства України – Державна інспекція сільського господарства – головні обласні управління агропромислового розвитку – головні районні управління агропромислового розвитку – підприємства АПК. Разом із тим контрольно-наглядові працезахоронні органи у сільському господарстві на районному і обласному рівнях ще не перебували своєю діяльністю. Спеціалістам з охорони праці районних і обласних управлінь агропромислового розвитку необхідно передати інспекційні функції.

Основну увагу слід приділити виявленню причин виникнення аварій і травм на механізованих процесах сільськогосподарського виробництва,

дослідженню умов безпечного виконання робіт працівниками АПК, як об'єкта з найнижчими показниками надійності у системі «людина-машина-виробниче докiлля».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Серед проблем соціально-економічного розвитку сільських територій актуальним залишається вирішення працезохоронних завдань – розробити і впровадити галузеву систему управління охороною праці, підвищити ефективність роботи з питань охорони праці на сільськогосподарських підприємствах усіх форм власності, забезпечити працівників нормативно-правовими актами з охорони праці, де враховано сучасні вимоги безпеки праці, активізувати контроль нормативів безпеки та умов праці сільських працівників, приділивши особливу увагу технічному стану сільськогосподарських агрегатів.

Список літератури

1. Войналович О.В. Проблеми безпеки життєдіяльності та охорони праці на селі / О.В. Войналович, В.Г. Цапко: матеріали дев'ятої міжнар. наук.-метод. конф. «Безпека життя і діяльності людини – освіта, наука, практика», 20-22 травня 2010 р., Львів. – Л.: ВАТ «БІБЛЬОС», 2010. – С. 283 – 285.
2. Лехман С.Д. Індивідуальні ризики механізаторів на виробничих процесах АПК (та їх імовірнісна оцінка) / С.Д. Лехман // Науковий вісник Національного аграрного університету. Вип. 115 : зб. наук. Праць – К.: НАУ, 2007. – С. 132 – 137.
3. Войналович О.В. Аналіз та оцінка ризику в професійній діяльності працівників на механізованих процесах у галузях землеробства та рослинництва / О.В. Войналович, Г.Г. Гогіташвілі, В.М. Лапін: зб. наук. праць 10-ї міжнар. наук.-метод. конф. «Безпека життя і діяльності людини – освіта, наука, практика». – К.: Центр учбової літератури, 2011. – Т.1. – С. 112 – 115.
4. Войналович О.В. Концепція розроблення системи відстеження потенційних небезпек в АПК / О.В. Войналович, В.О. Шеремет, М.О. Железняк// Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – К., 2010. – Вип. 144, ч. 2. – С. 100 – 106.
5. Войналович О.В. Актуальні задачі державного нагляду і контролю з охорони праці у сільському господарстві/ О.В. Войналович, І.М. Подобєд // Проблеми охорони праці в Україні: зб. наук. праць. – К.: ННДІПБОП, 2011. – Вип. 21. – С. 137 – 143.
6. Оцінювання професійного ризику в галузях сільського сподарського виробництва України/ Г.Г. Гогіташвілі, В.Ф. Камінський, В.М. Лапін, О.В. Войналович // Вісник аграрної науки. – 2010. – № 8. – С. 53 - 55.
7. Дубровін Валерій Поліпшення управління охороною праці на селі шляхом впровадження інформаційних технологій / Валерій Дубровін, Олександр Войналович // Охорона праці. – 2012. – № 2. – С. 20 – 21.

Показано, что вопросы охраны труда связаны с проблемами обеспечения жизни и здоровья работников села, их социальной защиты. Определены ряд актуальных трудовоохранных задач в рамках социально-экономического развития сельских территорий.

Охрана труда, риск травматизации, профессиональные заболевания, причины производственных травм.

The question of labour protection which are connected with the problems of life and health ensuring of rural workers, their social protecting are shows in the article. Actual labour protecting tasks in the limits of social-economic development of rural territories are lined.

Labour protection, the risk of injuring, professional diseases, the reasons of industrial injuring.

-

-